

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ГОТОВНОСТІ ІНЖЕНЕРІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ ДО ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статье раскрыты уровни подготовленности к использованию иностранного языка будущими инженерами в профессиональной деятельности с целью определения необходимого уровня для продуктивной деятельности. Также рассматриваются основные критерии, показатели и характеристики определенных уровней.

The article deals with engineer's preparedness levels for foreign professional activity with the purpose of determining the necessary level for effective activity. The main criteria, indices and characteristics are also shown in the given article.

У сучасних умовах розвитку й постійного розширення всебічних міжнародних контактів іноземна мова стає найважливішим засобом професійного спілкування фахівців різних галузей. Тому останнім часом як за кордоном, так і в Україні все більше уваги приділяється проблемі викладання іноземних мов з урахуванням потреб майбутніх фахівців. Доцільною й методично виправданою є професійно спрямована підготовка з іноземної мови у вищому навчальному закладі, завданням якої є формування у студентів здатності до іноземного спілкування в конкретних професійних сферах та ситуаціях.

Ідея професійно орієнтованого навчання не нова і впродовж багатьох років є одним із центральних об'єктів наукових досліджень у вітчизняній і закордонній науках. Змінюються умови використання знань, умінь і навичок випускників вищих навчальних закладів, відповідно змінюються вимоги до рівня і змісту підготовки майбутніх фахівців, що відбивається у відповідних професійних програмах і, зокрема, у навчальних програмах з іноземної мови.

Суттєве значення мають дослідження, присвячені питанням підготовки фахівця в контексті іноземної мови (В.Волкова [2], Л.Кадченко [8], О.Літківа [9], І.Межуєва [10], О.Назола [12]) та підготовки до професійно спрямованого іноземного спілкування (Т.Алексеева [1], М.Галицька [3], Л.Гапоненко [4], Л.Дарійчук [5], Ю.Друзь [6], Н.Сура [13] та ін.). Більшість вищезгаданих досліджень присвячено підвищенню рівня іноземної професійної підготовки економістів, юристів, менеджерів, пілотів, викладачів, фахівців зі сфери туризму та деяких інших сфер, професійна діяльність яких неподільно пов'язана з іноземною мовою. Сьогодні малий відсоток досліджень присвячений іноземній підготовці інженерів. Однак у контексті Болонського процесу особливого значення набуває і підготовка інженерів авіаційної галузі до використання іноземної мови у професійній діяльності, оскільки володіння іноземною мовою є важливою умовою для налагодження міжнародних контактів, створення спільних конструкторських проектів обладнання літаків, тестування іноземних бортових систем, робота у міжнародних авіакомпаніях, проходження стажування за кордоном з метою отримання досвіду інших країн, інтенсифікації професійної взаємодії із закордонними колегами. У зв'язку з цим, знання іноземних мов набуває економічної цінності й розглядається як обов'язковий компонент професійної підготовки майбутніх інженерів авіаційної галузі, успішна професійна діяльність яких неможлива без володіння хоча б однією іноземною мовою, завдяки чому здійснюється традиційний пошук фахової інформації, її аналіз і оброблення, доступ до новітніх технологій, використання інтернет-ресурсів, вивчення передового закордонного досвіду. Окрім того, не можна

володіння іншомовними комунікативними вміннями, але й уміннями і навичками вирішення нестандартних завдань засобами іноземної мови для майбутнього інженера авіаційної галузі є важливим резервом підвищення його професійного рівня, збагачення знань зі спеціальності та успішної професійної діяльності.

У зв'язку з цим постає питання визначення рівня, необхідного для успішного виконання іншомовної професійної діяльності. З цією метою у межах нашого дослідження, яке проводилося зі студентами Національного авіаційного університету спеціальності «Обладнання повітряних суден» ми намагались визначити рівні сформованості готовності до іншомовної професійної діяльності, їх критерії та показники.

В інформаційних джерелах Міністерства освіти та науки України з питань інтеграції України в Європейський простір вищої освіти критерії оцінки результатів роботи студента мають відповідати принципам об'єктивності, професійної спрямованості, ефективності й швидкості оцінювання, визначеності потенційних труднощів [11, с. 7-11]. Разом з цим нова якість підготовки фахівця потребує також інших критеріїв оцінки готовності до використання іноземної мови у професійній діяльності. Незважаючи на те, що традиційно в педагогіці вищої школи основними критеріями виступають знання, уміння і навички, наукові дослідження підтверджують, що досягнення у професійному відношенні зумовлені не лише знаннями своєї професії, але й умінням спілкуватися з колегами, переконувати, доводити, тобто з особистісними якостями та здібностями.

Окрім того, практика показує, що академічна успішність – це лише одна сторона підготовки майбутніх фахівців, а, отже, вона не завжди адекватно демонструє дійсний рівень готовності до успішної професійної діяльності, ефективного вирішення нестандартних ситуацій, здійснення ефективної комунікаційної взаємодії рідною й іноземною мовами. Лише спеціальні професійні знання і навички є недостатніми для забезпечення професійної готовності майбутніх інженерів авіаційної галузі до умов вільного пошуку роботи на сучасному ринку праці.

Враховуючи зазначене вище, ми виявили наступні критерії сформованості готовності до використання іноземної мови майбутніми інженерами авіаційної галузі у професійній діяльності: готовність до діяльності за фахом (теоретико-практична підготовленість), здатність успішно виконувати професійну іншомовну діяльність, творче опанування продуктивним стилем іншомовної професійної діяльності та здатність прикладати вольові зусилля у виявленні самостійності.

Показниками прояву критерію «Готовність до діяльності за фахом» ми виділили наступні: мотивація навчання у вищому навчальному закладі, спрямованість на професійну діяльність інженера, психологічна готовність до професійної діяльності та оцінки успішності з профілюючих дисциплін. Показники визначалися за допомогою анкетувань, тестувань, індивідуальних бесід, спостереження, зведених оцінок з предметів «Пілотажне навігаційне обладнання», «Електропостачання літальних апаратів», «Датчики авіоніки» тощо. Цей критерій пов'язаний з отриманням знань, умінь і навичок з фаху.

Для критерію «Здатність успішно виконувати професійну іншомовну діяльність» було визначено наступні показники: розуміння ролі та значення іноземної мови для майбутньої професійної діяльності, оцінки успішності з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Серед методів визначення показників критерію ми використовували анкетування, індивідуальні бесіди, спостереження, написання модульних контрольних та комплексних контрольних робіт з іноземної мови, складання заліку та іспиту з іноземної мови, участь в олімпіадах з іноземної мови, написання творів на тему «Моя майбутня професія», «Роль іноземних мов у сучасному суспільстві» (англійською мовою) тощо. Цей критерій найтісніше пов'язаний з отриманням знань, умінь і навичок з іноземної мови.

Третій критерій «Творче опанування продуктивним стилем іншомовної професійної діяльності» у нашому дослідженні має такі показники: готовність до нестандартних ситуацій, оцінки за творчі роботи з вирішенням нестандартних питань, адекватність уживання лексики відповідно заданій комунікативній ситуації. Ми визначали показники під час участі студентів у дискусіях, конкурсах, рольових іграх, виконанні творчих завдань та застосуванні кейс-методу, методів мозкового штурму, пошукових та інших методів на заняттях з іноземної мови, участі у міжпредметних конференціях з презентаціями, доповідями з фахових питань іноземною мовою та

при реальному спілкуванні з носіями мови (запрошувались американські інженери конструкторських бюро та пілоти).

Показники останнього критерію «Здатність прикладати вольові зусилля у виявленні самостійності та самооцінка своєї діяльності», а саме: мотивація успіху у професійній діяльності та самооцінка свого рівня досліджувалися за допомогою анкетування, спостереження та заповнення студентами карт самооцінки.

На основі критеріїв сформованості для визначення якісної характеристики сформованості готовності інженерів авіаційної галузі до використання іноземної мови у майбутній професійній діяльності нами було визначено чотири рівня сформованості готовності: низький (репродуктивний), середній (реконструктивний), достатній (продуктивний) та високий (творчий), зміст яких був зумовлений структурою готовності до професійної діяльності. У результаті дослідження ми отримали наступну характеристику визначених нами рівнів.

Характеристика недостатнього або репродуктивного рівня: наявність лише окремих проявів готовності до професійної діяльності, мотивація до професійної діяльності невизначена, недостатня усвідомленість обраного фаху, немає усталеної професійної спрямованості інтересів і потреб, розуміння змісту готовності до майбутньої професійної діяльності є бідним (критерій «готовність до діяльності за фахом»); мотивація до вивчення іноземної мови нестійка та слабо виражена, іноземним мовленням майже не володіє, рівень володіння іноземною мовою за загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти - A1 (інтродуктивний елементарний користувач) [7, с. 23-29] («здатність успішно виконувати професійну іншомовну діяльність»); готовність до вирішення нестандартних професійних завдань іноземною мовою виражена слабо, не вміє розв'язувати професійні завдання діагностувального характеру, відсутній потяг до вирішення професійних завдань нестандартного характеру, низька культура мислення, знання механізмів здійснення ефективної іншомовної комунікаційної взаємодії у професійному середовищі поверхове («творче опанування продуктивним стилем іншомовної професійної діяльності»); неусвідомленість соціальної відповідальності за якість і результат своєї професійної діяльності, страх невдачі у здійсненні комунікації як рідною, так й іноземною мовою перевищує мотивацію успіху, невпевненість у своїх можливостях самостійно спілкуватися іноземною мовою, дуже низька самооцінка та немає усвідомленої потреби до самовдосконалення і самоосвіти («здатність прикладати вольові зусилля у виявленні самостійності та самооцінка своєї діяльності»).

На основі цього ми можемо зробити висновок, що майбутній інженер авіаційної галузі з низьким рівнем готовності до здійснення професійної діяльності не спроможний вести іншомовне професійне спілкування та важко пристосовується до швидкозмінних умов професійного середовища і ринку праці взагалі.

Характеристика середнього або реконструктивного рівня: відсутність провідних мотивів вибору професії, перевага надається зовнішнім мотивам, неузгодженість у відповідях, студенти допускають можливість змінювати професію, вибір навчального закладу здійснений випадково і допускається можливість зміни професії, невисоке визначення доцільності зробленого вибору, висловлюються сумніви щодо перспектив професійного зростання («готовність до діяльності за фахом»); мотивація до вивчення іноземних мов зосереджена передусім на отримання оцінки, наявність лише основ потрібних умінь з іноземної мови і здатність використовувати набуті знання з іноземної мови лише для розв'язання нескладних завдань у стандартних ситуаціях із використанням набутої інформації, допущення несуттєвих помилок та виправлення їх за допомогою викладача, володіння лексичним і граматичним мінімумом з іноземної мови, рівень володіння іноземним мовленням - A2 (середній елементарний користувач) [7, с. 23 - 29] («здатність успішно виконувати професійну іншомовну діяльність»); пасивна позиція на заняттях з іноземної мови, надається перевага завданням за зразком, виникає потреба додаткового інструктування, сформовані пізнавальні, конструктивні, комунікативні здібності та вміння, але їх реалізація у професійній діяльності утруднена, володіння комунікативною культурою не відповідає сучасним вимогам до інженерів євроінтеграційної доби, низький рівень прояву нахилів до комунікативної та професійної діяльності спричиняє відчуженість, обмеження кола особистих контактів, уникнення самостійного прийняття рішень, не завжди ефективне використання стратегії мисленнєвої діяльності для розв'язання нестандартних завдань («творче опанування

продуктивним стилем іншомовної професійної діяльності»); невпевненість у своїх можливостях самостійно спілкуватися іноземною мовою та недостатня впевненість у власних можливостях стосовно професійної діяльності («здатність прикладати вольові зусилля у виявленні самостійності та самооцінка своєї діяльності»).

Тому, ми можемо зазначити, що фахівцю із середнім рівнем готовності важко займатися іншомовною професійною діяльністю, однак він може перейти до більш високого рівня і досягти непоганих успіхів у межах однієї професії, а іноді навіть і при переході до іншої лише за умови продовження самовдосконалення та постійної роботи над собою.

Характеристика достатнього або продуктивного рівня: мотиви вибору професії неоднозначні, але зробленим вибором задоволені, немає впевненості у можливості професійного зростання, життєві й професійні перспективи пов'язані ще переважно із зовнішніми чинниками, усвідомлення потреби у готовності до професійної діяльності, достатній рівень усвідомлення значущості обраної спеціальності та відповідальності за якість і результат своєї професійної діяльності («готовність до діяльності за фахом»); усвідомлення значення іноземної мови для майбутньої професійної діяльності для досягнення успіху в умовах конкурентної боротьби за робочі місця, достатній рівень володіння іноземним мовленням, який відповідає рівню B1 (рубіжний рівень незалежного користувача) [7, с. 23-29], досконале володіння основними навичками і вміннями з іноземної мови, іноземна мова вважається необхідною в професійній діяльності, хоча досягнутий рівень знань не завжди задовольняє («здатність успішно виконувати професійну іншомовну діяльність»); здатність розв'язувати типові завдання діяльності за заданим алгоритмом без суттєвих помилок, готовність до розв'язання нестандартних ситуацій у професійному середовищі, уміння використовувати наявні джерела інформації, уміння робити висновки, узагальнювати з незначними неточностями, досить розвинене мислення в розв'язанні як стандартних, так і нестандартних завдань, уміння самостійно прогнозувати наслідки прийнятих рішень, уміння здійснювати ефективну комунікативну взаємодію на достатньому рівні («творче опанування продуктивним стилем іншомовної професійної діяльності»); орієнтація на оволодіння видами діяльності сприймається фахівцями як необхідна умова успішного функціонування як у межах однієї спеціальності, так і готовності до гнучкої переорієнтації, є потреба в досягненні успіху, у постійному професійному самовдосконаленні, здатність до творчої самореалізації, орієнтація на самовдосконалення, впевненість у власних можливостях, адекватна самооцінка («здатність прикладати вольові зусилля у виявленні самостійності та самооцінка своєї діяльності»).

Можна визначити, що такий фахівець є конкурентноспроможним на ринку праці, здатен до якісного здійснення діяльності як у межах однієї професії, так і поза нею. Він може самостійно вибирати професію, бути досить мобільним і стійким до випробувань у будь-якому професійному середовищі та розраховувати на успіх у кар'єрному зростанні.

Характеристика високого або творчого рівня: чіткість і визначеність професійного мотиву, логічна обґрунтованість доцільності зробленого вибору, оптимістичне бачення перспектив професійного зростання, критичне оцінювання особистісних якостей; свідомий вибір навчального закладу на основі аналізу власних можливостей, зорієнтованість на майбутню професійну діяльність з конкретним баченням перспектив подальшого професійного зростання; повне усвідомлення значущості обраного фаху, готовність повністю відповідати за якість і результат своєї діяльності («готовність до діяльності за фахом»); ставлення до вивчення іноземної мови позитивне, усвідомлення необхідності вивчення іноземної мови для професійної діяльності, високий рівень володіння іноземною мовою (B2 (просунутий незалежний користувач) або C1 (досвідчений користувач [7, с. 23-29]) в усіх видах мовленнєвої діяльності (монологічне та діалогічне мовлення, читання, письмо, аудіювання), («здатність успішно виконувати професійну іншомовну діяльність»); творчість у застосуванні теоретичних знань, вільне оперування поняттями, методами та прийомами, які необхідні для розв'язання проблемних ситуацій, самостійність у роботі, здатність до вирішення складних стандартних і нестандартних завдань, та вміння використовувати для цього різноманітну інформацію іноземною мовою і способи її оброблення, творчий підхід до вирішення навіть звичайних завдань, перевага віддається комунікативним вправам, дискусійному обговоренню іноземною мовою, що має впливати на вироблення професійних якостей, досконале володіння технікою здійснення ефективної

комунікативної взаємодії та професійне володіння комунікативною культурою як засобами рідної, так й іноземної мови («творче опанування продуктивним стилем іншомовної професійної діяльності»); високий рівень мотивації до успіху у професійній діяльності, задоволення та натхнення в процесі виконання різних типів завдань, бажання займатися додатково, пошук інформаційних джерел, адекватна самооцінка, потреба у кар'єрному зростанні та творчій самореалізації.

Такий фахівець відчуває себе впевнено у будь-якому професійному середовищі і є компетентною особистістю, здатною до вирішення професійних проблем як засобами рідної, так і іноземної мов. Тому такий фахівець є найбільш конкурентноспроможним на ринку праці, цінним у здійсненні найвідповідальніших видів діяльності.

Оцінювання рівнів сформованості готовності інженерів авіаційної галузі до професійної діяльності здійснювалося при врахуванні кожного критерію. Методика визначення рівня сформованості готовності до іншомовної професійної діяльності базувалася на вимогах Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [7, с. 23-29] та спеціально розроблених опитувальниках, анкетуванні, тестових завданнях, модульних, комплексних контрольних роботах тощо.

Визначені рівні сформованості готовності майбутніх інженерів авіаційної галузі до використання іноземної мови у професійній діяльності та їх критерії, показники і характеристики можуть використовуватися викладачами іноземних мов при складанні робочих навчальних програм з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», визначенні критеріїв оцінювання студентів, особливо випускних курсів, розробленні методичних рекомендацій, посібників, плануванні та проведенні занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Т.В. Індивідуальний підхід у навчанні іноземної мови у вищому педагогічному навчальному закладі // Наукові записки. – Тернопіль. – 2000. – № 5. – С. 5-9.
2. Волкова В.В. Формування професійної спрямованості студентів-менеджерів на початковому етапі навчання (на матеріалі англійської мови): Автореф. дис. ... канд. наук: 13.000.01 / Луганський державний педагогічний університет ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2000. – 19 с.
3. Галицька М.М. Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2007. – 190 с.
4. Гапоненко Л.П. Формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Криворізький держ. педагогічний ун-т. – Кривий Ріг, 2003. – 20 с.
5. Дарійчук Л.П. Педагогічні умови формування комунікативних умінь у студентів негуманітарних спеціальностей засобами англійської мови: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 188 с.
6. Друзь Ю.М. Організація та проведення ділової гри в навчальному процесі при підготовці студентів до іншомовної комунікації // Рідна школа. – 1999. – №9. – С.43 – 44.
7. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, професор С.Ю. Ніколаєва. – К., 2003. – 262 с.
8. Кадченко Л.П. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности средствами иностранного языка: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. / ХГПИ им. Сковороды. – Х., 1992. – 173 с.
9. Літкова О.І. Технологія диференційованого навчання англійської мови студентів економічних спеціальностей // Міжнародний форум «Мовна освіта: шлях до євроінтеграції»: Тези доповідей / За ред. С.Ю. Ніколаєвої, К.І. Онищенко. – К.: Ленвіт, 2005. – С.113 – 114.
10. Межуєва І.Ю. Розвиток творчої активності студентів немовного вузу у процесі моделювання іншомовної професійної діяльності майбутнього фахівця: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Тула, 2004. – 24 с.
11. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Освіта України. – 2004. – № 60-61. – С. 7-11.
12. Назола О.В. Психолого-дидактичні стилі та підходи курсантів до учіння іноземної мови // Наукові записки: Зб. наук. статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. - К.: НПУ, 2003. – Вип. 54. – С. 118-125.
13. Сура Н.А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування // Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. – 2003. – № 4 (60). – С. 190-192.